

УДК 821.161.2-3.09

Кирильчук О. М.

ОБРАЗ ПОЛЯКА В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ ПРОЗІ КІНЦЯ ХІХ СТОРІЧЧЯ

У статті акцентовано увагу на репрезентації образу Іншого в історичній прозі І. Нечуя-Левицького, Д. Мордовця та М. Старицького. Автор розглядає стратегії моделювання гетерообразів, у яких іншування (othering) колективних іміджів поляків та росіян пов'язано із антиколоніальною стратегією української літератури кінця ХІХ ст.

Ключові слова: постколоніалізм, культурний колоніалізм, антиколоніалізм, пограниччя, історична белетристика.

В статье акцентируется внимание на репрезентации образа Другого в исторической прозе И. Нечуя-Левицкого, Д. Мордовца и М. Старицкого. Автор рассматривает стратегии моделирования гетерообразов, в которых пренебрежения (othering) коллективных имиджей поляков и россиян связано с антиколониальной стратегией украинской литературы конца ХІХ века.

Ключевые слова: постколониализм, культурный колониализм, антиколониализм, пограничье, историческая беллетристика.

The article emphasizes the image of the Other's representation in the historical prose of I. Nechuy-Levytskyi, D. Mordovets and M. Starytskyi. The author examines the modeling strategies of heteroimages in which the «othering» of Poles collective images is connected with the anticolonial strategy of Ukrainian literature of the late nineteenth century.

Key words: postcolonialism, cultural colonialism, counter-discourse, borderlands, historical belles-lettres.

В українській літературі другої половини ХІХ століття формуються нові проекти репрезентації образів власного Я та Іншого. Особливий масштаб реалізації цих стратегій пов'язаний з історичною прозою 1880–90-х років, у якій художнє інтерпретування минулого безпосередньо оприявлювало моделі літературного сприйняття етнообразів представників сусідніх національних груп.

Українська історична проза кінця ХІХ століття (Данило Мордовець, Михайло Старицький, Іван Нечуй-Левицький) набуває особливого концептуального наповнення через трансформацію світоглядної та естетичної аксіологічної системи вітчизняного письменства. У ситуації національної розпорошеності література відігравала роль ключового елемента у формуванні відчуття етнічної та культурної окремішності українства в російській імперській системі. Історична белетристика 1880–90-х років демонструє своєрідний варіант формування національної пам'яті та віднайдення національної тожсамості через занурення в буремне минуле.

Образ Іншого в українській історичній прозі ХІХ ст. тісно пов'язаний з інтерпретацією історичних подій ХVІІ ст., де ключовими і визначними обставинами є міжнаціональні мілітарні конфлікти (польсько-українська війна 1648–1657 років). Ентоні Д. Сміт зазначає, що саме довготривалі воєнні протистояння між різними етносами «мобілізують і зводять до купи представників різних етнічних прошарків і забезпечують матеріал для героїчних міфів і яскравих спогадів» [10, с. 53]. Історична проза впродовж ХІХ століття свідомо (а інколи і несвідомо), опираючись на художнє осмислення саме вітчизняного воєнного досвіду ХVІІ–ХVІІІ ст., намагається вибудувати символізований простір пробудження чуття колективної національної єдності української спільноти. Апелювання до доколоніальної історичної пам'яті автономізує українську етнічну окремішність у загальноімперському наративі через призму протиставлення військової потуги українського козацтва мілітаризованим об'єднанням інших націй.

Загалом в українській і польській історичній романістиці спостерігається глорифікація мілітарного аспекту власного етнообразу, а почасти і яскрава негачія Іншого як супротивника та ворога. Власне бінарна модель «своє» – «чуже» найкраще надається в українській історичній белетристиці 1880–90-х років для окреслення проекту національної ідентичності, оскільки відштовхування від образу Іншого увиразнює особливості власного етносу. У вітчизняному історичному романі ХІХ ст. автори здебільшого звертаються до осмислення подій ХVІІ ст., а відтак у центрі літературних версій минулого постають саме польсько-українські взаємини. Таким чином, в історичній прозі 1880–90-х років провідним є моделювання гетерообразу поляка, а представники інших етносів менш виразно представлені в українській прозі, присвяченій художньому інтерпретуванню минулого. Так, образ росіянина не набув настільки значного обшару, як у випадку поляків. В українському історичному наративі росіяни посідають місце не безпосереднього учасника міжнаціонального конфлікту, а швидше сприймаються як певні спосте-

рігачі. Найчастіше представників російської нації в історичній прозі Данила Мордовця, Івана Нечуя-Левицького та Михайла Старицького зображали іпостасі дипломата або царського представника при гетьманському чи козацькому уряді. Саме боярин постає своєрідним репрезентантом російськості в українській історичній белетристиці.

Утім, в українській історичній прозі в питанні репрезентації представників сусідніх націй варто враховувати і колоніальний вплив імперського дискурсу на літературні версії минулого. Українська культура у XIX столітті опиняється у ситуації між Сциллою і Харибдою: з одного боку, відчувається потужний імперський вплив російського «центру», що і на мистецькому, і на політичному рівнях примітивізує українську спільноту, позбавляючи її перспектив будь-якого національно-культурного самоокреслення поза метропольною матрицею; з іншого – українська гуманітаристика піддається колоніальному впливу з боку польської літератури, принаймні у частині осмислення власної символізованої присутності на території пограниччя («кресів»). Така проекція не типова для класичного варіанту постколоніальної критики, оскільки Польщу важко сприймати як імперію, адже впродовж XIX століття вона перебувала в такому ж бездержавному стані, як і Україна. Хоча можна стверджувати про певні світоглядні та інтелектуальні стратегії сприйняття українства як частини загальнопольського культурного та державного проекту. Александр Ф'ют, розглядаючи проблему наявності колоніальних тенденцій у польському письменстві, зазначає, що «/.../ був в історії Польщі певний період, коли не вона являла собою терен експансії, але сама таку експансію вчиняла. Що то її культура витиснула на маргінес місцеві культури» [13, с. 30]. Своєрідний літературний «імперський дискурс» витворює на «кресовій» території проект напіворієнталізації, у якому Орієнт корелюється із Україною, наділяючи її відповідними ознаками екзотичної принадності та цивілізаційної відсталості. Для польської культури XIX–XX ст. поняття «кресів» постає своєрідним варіантом «дискурсу знання і влади, що полягає в утвердженні мітів і управлінні колективною уявою, а також емоціями» [1, с. 20].

Українська історична проза другої половини XIX ст. набуває певного апелятивного спрямування проти культурного домінування польської та російської культур. Конструювання образу Іншого в історичній площині увиразнює стратегії контр-дискурсивного спротиву експансіоністським проектам сусідніх культур. Відтак моделювання гетерообразів в українській белетристиці Івана Нечуя-Левицького, Михайла Старицького, Данила Мордовця почасти опирається на антиколоніальний наратив, що у випадку протистояння польській культурі набирає відкритих форм, а щодо російської – латентних. Окрім того, контр-дискурсивні практики подекуди корелюються з імперськими моделями репрезентації Іншого. Так, тексти Данила Мордовця («Цар і гетьман» 1880) та Михайла Старицького (трилогія «Богдан Хмельницький» 1895–1897) були легально надруковані у свій час, а, значить, у загальному відповідали метропольним ідеологічним моделям інтерпретації історичних наративів. Зокрема, акцентовано увагу на яскравій антипольській спрямованості української історичної белетристики, що, з одного боку, відбиває колоніальне ставлення «центру» (Російської імперії) до непокірної «периферії» (Польщі), а з іншого, – збігається із національною традицією, що склалася впродовж XVII – першої половини XIX сторіч. Власне російськомовність творів Данила Мордовця та Михайла Старицького також частково ілюструє переплетення метропольного та антиколоніального дискурсів щодо осмислення образу Іншого в українській історичній прозі кінця XIX ст.

Моделі негативної стереотипізації образу поляка сформовано ще в козацьких літописах XVIII ст., у яких провідними постають релігійно-соціальні факти конструювання Іншого. Так, Самійло Величко, характеризує польсько-українські взаємини середини XVII ст., наголошує на тому, що «/.../ поляки, маючи ще більшу, ніж раніше, заздрість і недоброхітство, почали великими податками й бідами обтяжувати й озлоблювати Русь, що була під їхньою владою, і козаків у самій Польщі та на Україні /.../» [2, с. 40]. Ще до більш контроверсійного маркування вдається Григорій Граб'янка, порівнюючи польське насилля над українцями зі старозавітнім єгипетським поневір'ямм євреїв: «/.../ и что бысть египетское озлобление [,] что мучительство фараоне (!) [,] противо лядскому тиранству [,]. Дѣтеи в котлахъ варяху [,] женамъ сосца древіемъ изгнѣтаху [,] и инная неисповѣдимая творяху бѣди [;]» [3, с. 68]. У подібній семіотичній матриці осмислює представників польської нації й автор «Історії Русів», наголошуючи на їхніх знущаннях «над нещасним народом Руським», що «перевершили міру щонайтемніших варварів» [5, с. 80]. Саме в літописній літературі формується своєрідний інтелектуальний стереотип щодо поляка як представника сили, що ставить собі за мету національне, соціальне та релігійне знищення всього українського.

Утім саме релігійний чинник набуває визначальних якостей в окресленні польської та української національної ідентичності. Вітчизняна історіографічна традиція активно постулює православний маркер як ознаку національної окремішності українства від поляків, особливу роль у цьому контексті відіграють саме конфесійні утиски православ'я з боку католицизму. Так, автор «Історії Русів» наголошує, що українська аристократія, «не стерпівши наруг від Поляків», «погодилось спершу на Унію, а опісля на вернулося зовсім на Католицтво Римське» [5, 80], що зрештою призвело до остаточної денационалізації та розриву з українською нацією.

Українська історична проза 1880–90-х років свідомо переймає «літописні» концептуальні підходи інтерпретування польсько-українських стосунків, аксіоматично потверджуючи їх. Однією із перших літературних версій абсолютизації релігійного чинника в іншуванні представників польської нації є «Тарас Бульба» (1835, 1842) Миколи Гоголя. Навіть у редакції 1835 року етнообраз поляка зацеплений на яскраво негативному протиставленні православ'я та католицизму, де останній набуває демонічної конотації та сприймається як еретичний культ нехристиянського спрямування: «.../ нечистое католичество хочет, чтоб мы кинули и веру нашу христианскую /.../» [4, с. 51]. Прикметно, що упереджене маркування західного християнства екстрапольовано на весь польський етнос, що в українській ситуації асоціювали насамперед із аристократією, шляхтою, тим самим зрівнюючи релігійні й етнічні характеристики. Зрештою саме в тексті Миколи Гоголя сформовано основні моделі релігійного іншування поляка, що згодом реалізовано в історичній романістиці 1880–90-х років.

У трилогії Михайла Старицького «Богдан Хмельницький», окрім звичного потвердження про систематичні утиски католицькою польською шляхтою православного українства, детально акцентовано на релігійній фанатичності Єремії Вишневецького як виразника польсько-шляхетської ідентичності. Цей момент показовий у тексті через авторське зосередження на проблемі окреслення національної тожсамості не на етнічній, а на релігійній складовій, що постає основою «уявленої спільноти» (Бенедикт Андерсон) та відображає певну місієність національного буття: «.../ позаботимся сначала, панове, не о своей утробе, а о благе великой нашей католической церкви. Которая одна только может сплотить нашу отчизну. /.../ употребим все наши усилия на расчищения путей в дебрях схизмы, чтобы могли по ним проникнуть из Рима лучи и озарить светом заблудших /.../» [11, с. 107]. У Михайла Старицького князь Єремія, за походженням русин, обираючи католицизм, ідентифікує себе як представника польської нації, тим самим увиразнюючи лінію протиставлення етнообразів за конфесійним принципом.

У романі Івана Нечуя-Левицького «Князь Єремія Вишневецький» (написано 1896–1897) Вишневецький навпаки позбавлений такого однозначного ідеологічного трактування, оскільки князь постає особою без чіткої національної визначеності і «.../ йому було байдуже, чи він українець, чи поляк: віра була задля його одна формальність, без котрої не можна було досягти до визначення для себе високої мети» [9, с. 37]. Утім, проблему конструювання образу Іншого через призму віри в письменника також чітко окреслено, але на прикладі стереотипних для українського письменства персонажів – єзуїтів, маркованих в інфернальній семантичній палітрі як «демони спокусники» [9, с. 17]. В Івана Нечуя-Левицького образ єзуїта адсорбує окрім релігійного протистояння ще й асимілятивну політику Речі Посполитої денационалізації української шляхти. У подібній конотації з'являються ці персонажі в трилогії Михайла Старицького. Письменник саме з католицькою експансією пов'язує міжнародну напругу та негацію: «Они [єзуїти. – О. К.] засеяли злобу и подожгли наше братское согласие, наш тихий рай» [11, с. 310–311]. В останньому епізоді відчуваємо інтертекстуальну спорідненість із Шевченковим «тихим раєм», що його «прийшли ксьондзи і запалили». Українська історична проза 1880–90-х років активно використовує релігійний чинник як данину вітчизняної історіографічної традиції для моделювання чіткої бінарної опозиції протиставлення власного етноіміджу Я та образу поляка як Іншого.

Важливого значення в моделюванні образу поляка відіграє і соціальний чинник, оскільки в українській прозі XIX ст. етнічні особливості представника польської нації асоціюються із шляхтою. Певною мірою це стосується і польського письменства, де особливе місце посідає ідеалізація аристократії як уособлення польської нації. У «Вогнем і мечем» Генріка Сенкевича саме шляхта як «народ лицарський» є виразником національно-патріотичної свідомості поляків. В українській ситуації основою національного буття природно постає козацтво, що впродовж XIX століття в текстуальній уяві перетворилося на символ українства. Утім, формування козакоцентричної національної моделі пов'язано ще з козацькими хроніками. У літописі Григорія Граб'янки чітко окреслено стратегію етнічного самоозначення через обрання нової назви етнічної спільноти: «народъ в Малороссійской странѣ, глаголенийъ козаки» [3, с. 40]. До подібного етимологічного зміщення щодо національного самоідентифікування підходить і Самійло Величко, уживаючи назви «Русь» та «козаки» в синонімічному, взаємодоповнювальному значенні: «.../ обидва, *козацько-руський* [виділення наше. – О. К.] і польський, преславні в Європі народи /.../» [2, с. 61].

Ентоні Д. Сміт відзначає, що справжній процес формування колективного національного чуття відбувається тоді, коли «члени спільноти починають усвідомлювати, ким вони є колективно, й відчувати, що вони становлять спільноту з характерною назвою /.../» [10, с. 57]. Козацька літописна традиція окреслює концепцію нації, у центрі якої домінуючу роль займає козацтво, а українська белетристика XIX ст. поглиблює і розширює її смислове наповнення, лишаючи незмінною загальну козакофільську етноспрямованість. Однак у такій матриці національного самоокреслення вилученою опиняється українська шляхта, що хоча і найбільше піддавалась польським асимілятивним впливам, але ще лишалася у XVII столітті невід'ємною частиною національної спільноти. В авторських літературних стратегіях осмислення минулого саме ця соціальна група фактично опиняється поза межами української спільноти, корелюючись через соціальний складник із польською аристократією.

Конструювання образу чужого в українській літературі другої половини XIX століття через призму соціальної складової ґрунтоване також і на загальних естетичних принципах реальності, національності та народності, що передбачали формування літератури, зрозумілої для широкого загалу, у першу чергу селянства, а не аристократії.

В історичній прозі Нечуя-Левицького, Старицького та Мордовця іншування за соціальною ознакою стосується насамперед протиставлення поляк (пан, володар, шляхтич) – українець (селянин, кріпак, козак). У такій бінарній системі образ Іншого маркується як визискувач, що гарантує індивідуальний та колективний добробут польського етносу через рабську працю українського народу. Антагонізм протистояння соціальних верств перетікає у національну площину: «по один бік річки стояла шляхетська Польща, по другий бік – задавлена народна й козацька Україна, ладна битись на смерть з своїм ворогом» [9, с. 226].

Однією із ключових тез протиставлення в українській історичній прозі 1880–90-х років етнообразів Я та Іншого постає побутове іншування, котре позиціонує польський рафінований аристократизм та українське козацьке «спартанство». Акцентування на схильності до розкоші в побуті шляхти перетворюється на аксіоматичну формулу моделювання поляка. Нечуй-Левицький пишноту польської аристократії сприймає як вияв національного духу цілого етносу, що, в умовах соціального та політичного домінування над українством, ілюструє втрату давніх лицарських традицій: «Розкіш вже запанувала в ті часи в Польщі. [Шляхта] вже втратила давню лицарську вдачу і давню простоту і стала зовсім не статковитою» [9, 33]. До подібних трансформацій вдається і Данило Мордовець, абсолютизуючи любов до полювання та похвальбу рідкісними винами як особливі риси колективної ідентичності польської спільноти. В українській історичній прозі 1880–90-х років образ поляка як Іншого тісно переплетено з ідеєю надмірного розкошування саме представників аристократії. Натомість образ поляка-простолюдина з'являється у таких текстах спорадично, але з виразним соціальним підтекстом. У трилогії «Богдан Хмельницький» Михайло Старицький наголошує на можливості спільної боротьби козацтва та польського селянства проти шляхти як поневолювачів. Так, український гетьман закликає до повстання не лише українських простолюдів, а й польських, обіцяючи їм соціальне звільнення: «Разослал я /.../ по всей земле универсалы к бедным собратьям ляхам, таким же подневольным у панства, как было и наше посполство. Когда я поднял против угнетателей магнатов свой меч, то положил /.../ освободить не только свой родной народ от польской кормиги, но и народ польский...» [12, с. 570–571]. Прикметно, що в очах Хмельницького таке «звільнення», хоч і засноване на соціальних суперечностях, але передбачає саме національно-патріотичну, а не боротьбу між станами суспільства. Утім така однобічна інтерпретація інших представників польської нації лише потверджує загальне негативне сприйняття поляка як шляхтича.

Для російськомовного роману Мордовця (Мордовцева) «Цар і гетьман» (1880) антипольська риторика є важливим концептуальним складником, оскільки негативна семантика ключового для твору образу Мазепи почасти ґрунтується на цій ідеї. Польське виховання майбутнього гетьмана в ідейній системі письменника стає основою моральної деградації особистості: «Лядскимъ ладаномъ прокурень Мазепа /.../, ляхомъ смердить отъ всего духа мазепинского – такъ и остался старымъ королевскимъ пахолкомъ, что блюда лизалъ въ королевскихъ переднихъ /.../» [7, с. 64]. Прикметно, що автор акцентує увагу на подвійній ідентичності Мазепи, де фатальну роль відіграла саме штучно прищеплена матір'ю польська тожсамість («/.../ мать, вспоенная немножко молокомъ польской культуры, мечтала выработать изъ своего сынка «уродzoneго панича» съ лоском, граціей и манерами отборнаго панства» [7, с. 178]). Цей епізод показовий, оскільки підкреслює проблему протиставлення «спартанства» російських та українських представників (Петро І, Палій) манірності польської шляхти і Мазепи відповідно, що відбиває загальну колоніальну спрямованість трактувати Іншого як слабкого, якого необхідно підкорити. Така оптика метропольної репрезентації «периферії» переміщає в середину імперської системи український етнос, лишаючи на маргінесах представників польської нації. Подібні характеристики є й у романі Івана Нечуя-Левицького «Князь Єремія Вишневецький», де абсолютизовано польську аристократичну манірність як рису слабкості: «Шляхта й великі пани тоді так впали, так розм'якинулись од розкоші через панщину й неволю хлопів, що між ними князь Єремія був герой, бо ще вдержав прості українські давні нориви» [9, с. 246]. Відтак для української історичної прози виразне наголошення на культивованій примхливості та побутовій рафінованості шляхти відіграє роль своєрідного маркера мілітарної неповноцінності польського лицарства. Отже, антиколоніальна стратегія українських авторів передбачає іншування поляків в аксіологічній матриці слабкості, тим самим намагаючись підкреслити в образі Іншого риси певної нижчості стосовно козацько-селянського етноіміджу українця.

Як уже зазначено вище, соціальний чинник іншування вилучає з колективного образу українства власну аристократію, маргіналізуючи її та корелюючи з польською шляхтою. Побутова інакшість вибудовує біполярний світ існування козацтва та шляхти. В Івана Нечуя-Левицького світоглядна зорієнтованість власної шляхти на Європу привносить в українську ситуацію не інтелектуальну просвіченість, а соціально-побутову іншість, що сприймається як ознака чужинності, польськості. Олеса Виговська,

героїня роману «Гетьман Іван Виговський» (1899), через вишукане вбрання намагається підкреслити власну відмінність щодо одягу козацьких жінок: «вона вже гадала в думці, яку собі французьку сукню пошити для парадного в'їзду в Чигирин, щоб вразити жінок козацьких старшин, котрі вбирались в кунтуші, в жупани, в плаhti та в намітки» [8, с. 354], однак це спонукає до окреслення образу гетьманши-шляхтянки як прихильниці польської культури, що провокує констатування її певної «неповноцінності» для української громади.

У негації образу поляка важливе значення відіграє і мілітарне польсько-українське протистояння. В історичній прозі Івана Нечуя-Левицького та Михайла Старицького особливе місце відведено польській жорстокості та садистським розправам над українським селянством і козаками. У трилогії Михайла Старицького подано через призму козацького сприйняття розгорнуті картини знищення військами гетьмана Потоцького мирного українського населення під час козацької війни 1637–1638 років: «Посылает [Потоцький. – О. К.] войска и на сем верств в окружности выжигает все до тла, вырезывает без сожаления всех – стариков, женщин, неповинных детей...» [11, с. 89]. Іван Нечуй-Левицький, своєю чергою, наголошує на особливо жорсткому винищенні українства князем Єремією Вишневецьким 1648 року, надаючи цим епіодам особливо інфернального звучання: «Здавалось, ніби Єремія вернувся в ті давні часи і приносив страшні жертви Ваалові та Молохові: то були й справді жертви – польським панам» [9, с. 167–168]. Фізичне знищення українства постає своєрідним національним кредо польської нації: «Бити козаків, різати українських хлопів та пити вино – це найбільша наша справа, це наше щастя», такою сентенцією Іван Нечуй-Левицький наділяє гетьмана Потоцького [9, с. 82].

Українські автори не замовчують і козацьке насильство, однак воно набирає певного ідеологічного забарвлення й постає винятково як своєрідна відповідь на польський виклик, а помсту і відплату природно вписують у загальний образ козака-захисника Вітчизни: «Козаки вместе с мешанами, ворвавшись в браму крестьянами бросались за ними [поляками та євреями. – О. К.] по п'ятам, настигали их на бегу, хватали их на порогах жилищ, вривались сквозь выломанные двери... /.../ Ни мольби, ни проклятия, ни слезы, ни вопли детей не смягчали и не трогали ожесточенных долгими истязаниями сердец» [12, 91]. Однак подекуди і автор (Михайло Старицький) не знаходить виправдання козацям бездумному свавіллю та знищенню всього неукраїнського. Особливо різючою в цьому контексті постає розправа Кривоноса в Махнівці, що перетворюється на своєрідний кривавий бенкет: «Три дня ватаги его [Кривоноса. – О. К.] /.../ бесновались в Махновке и окрестностях, истребляя немилосердно всякого, кто, по несчастью, случайно был в польском кунтуше, или в бороде, или промолвил нерусское слово» [12, с. 282].

Хоча в історичній прозі 1880–90-х років спостерігаємо загальну стереотипізацію поляка як чужого і ворога, проте в текстах і Нечуя-Левицького, і Старицького наявні й певні альтернативні стратегії маркування сусіднього етносу. У літературі XIX ст. з'являються спорадичні спроби подивитися на польську націю не через призму ворожості, а спорідненості. Ідилічні версії Тараса Шевченка про оновлення польсько-українського «тихого раю» чи дражливі тези Пантелеймона Куліша у «Крашанці русинам і полякам» (1882) про «страшного ворога» великого Нетяма, «що криецця в Руському народі» та руйнує міжнаціональне порозуміння [6, с. 38], частково адсорбувала історична белетристика кінця XIX ст. Поза картинами антагоністичного протистояння окреслено перспективу порозуміння та мирного співіснування двох етносів. Покажемо у цьому контексті є моделювання цілої когорти персонажів поляків у трилогії Михайла Старицького «Богдан Хмельницький», які намагаються окреслити перспективу толерантного співжиття поляків і українців. Особливо символічного наповнення набуває образ польського шляхтича Грабовського, що свідомо обирає українську ідентичність та стає козаком Грабиною. А відтак усе його «нове» життя перетворюється на спокутування гріхів, учинених у минулому перед Україною: «Укоротил господь мой век, не дал сподвижничеством загладить мои вины. Так поверни ты [Хмельницький. – О. К.], и за мою душу отслужи Украине и богу...» [11, с. 314]. Утім і ціла когорта польських політичних діячів (Радзівевський, Оссолінський) на чолі з королем Владиславом у Старицького постають прихильниками міжнаціональної дружби та братерства. Однак панівним усе-таки в романістиці й Івана Нечуя-Левицького, і Михайла Старицького, і Данила Мордовця є моделювання поляка як Іншого, чужого, що демонструє свою зверхність та зневагу до всього українського.

Загалом стратегії конструювання гетерообразів поляків у вітчизняній історичній прозі глибоко зацеплені на загальнонаціональних пошуках етнічної ідентичності українства, що особливо загострилися наприкінці XIX століття. У такій ситуації репрезентація Іншого в історичній ретроспективі дозволяє чіткіше окреслити автоімідж через призму протиставлення з сусідніми етносами, підкреслення позитивних відмінностей національного буття двох народів на різних рівнях. Саме у бінарних моделях «свій-чужий» проявляється антиколоніальний наратив історичної белетристики, що в замаскованій чи відкритій формах децентрує російське та польське домінування в літературних візіях минулого, водночас, артикулюючи автономність та самодостатність української «уявленої спільноти» (Бенедикт Андерсон).

Література:

1. Бакула Б. Креси без взаємних викреслювань / Богуслав Бакула // Критика. – 2010. – Ч. 1–2 (січень-лютий). – С. 16–22.
2. Величко С. Літопис / Самійло Величко ; пер. з книжної української мови, вст. стаття, комент. В. Шевчука ; відп. ред. О. Мишанич. – К., 1991. – Т. 1. – 371 с.
3. Гісторія... Г. Граб'янки. Лїтопись краткій / [упоряд. В. Мойсеєнко]. – Житомир, 2001. – 277 с.
4. Гоголь Н. В. Тарас Бульба : сборник / Н. Гоголь ; предисл и комент. А. Журавлевой. – Харьков : Клуб Семейного Досуга, 2008. – 400 с.
5. Історія Русів / [пер. І. Драча ; вст. ст. В. Шевчука]. – К. : Радянський письменник, 1991. – 318 с.
6. Куліш П. Крашанка русинам и полякам на Великдень 1882 року / П. Куліш. – Львів, 1882. – 40 с.
7. Мордовцев Д. Царь и гетман / Д. Мордовцев // Мордовцев Д. Полное собрание исторических романовъ, повестей и рассказов. – СПб, 1914. – Кн. 8. – С. 1–292.
8. Нечуй-Левицький І. Гетьман Іван Виговський / Іван Нечуй-Левицький // Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький. Гетьман Іван Виговський : історичні романи / Іван Нечуй-Левицький ; упоряд., авт. післям. та приміт. Р. Мішук. – К. : Дніпро, 1991. – С. 247–481.
9. Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький / Іван Нечуй-Левицький // Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький. Гетьман Іван Виговський : історичні романи / Іван Нечуй-Левицький ; упоряд., авт. післям. та приміт. Р. Мішук. – К. : Дніпро, 1991. – С. 5–246.
10. Сміт Ентоні Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка / Ентоні Д. Сміт ; переклад з англійської П. Тарашука. – К. : Темпора, 2009. – 311 с.
11. Старицький М. Богдан Хмельницький. Трилогія. Книга Первая. Перед бурей. Роман / Михаил Старицкий. – К. : Дніпро, 1991. – 645 с.
12. Старицький М. Богдан Хмельницький. Трилогія. Книга третья. У пристани. Роман / Михаил Старицкий ; послесл. Л. С. Демьянивской. – К. : Дніпро, 1991. – 623 с.
13. Ф'ют А. Зустрічі з Іншим / А. Ф'ют ; пер. з польс. Я. Поліщук. – Харків : Акта, 2009. – 261 с.